

CHARLZ DIKKENS ASARLARIDA INSON RUHIYATI TASVIRI (“GREAT EXPECTATIONS” (BUYUK UMIDLAR) ASARI MISOLIDA)

Berdiyeva Sitora Utkirovna

*Osiyo Xalqaro Universiteti “Tarix va Filologiya” kafedrası
assistenti*

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8177799>

Annotatsiya. Ushbu maqolada buyuk ingliz yozuvchisi Charlz Dikkensning “Great Expectations” asarida inson ruhiyati tasviri, va uni inson tabiyatini yoritishda adibning mahorati haqida soʻz yuritilgan.

Kalit soʻzlar: inson ruhiyati tasviri, shaxlantirish, xarakter, simvolizm, stilistik vositalar.

Аннотация. В данной статье речь идет об изображении человеческой психики в «Больших надеждах» великого английского писателя Чарльза Диккенса, а также о мастерстве писателя в освещении человеческой природы.

Ключевые слова: изображение психики человека, олицетворение, персонаж, символизм, стилистические средства.

Annotation. This article talks about the depiction of the human psyche in Great Expectations by the great English writer Charles Dickens, and the writer's skill in illuminating human nature.

Key words: depiction of the human psyche, personification, character, symbolism, stylistic devices.

Yaxshilik va yovuzlik - Dikkens yaxshilik va yovuzlik oʻrtasidagi kurashni koʻrsatadi, yomon qahramonlar doimo yaxshilarni manipulyatsiya qilishga urinadi, mavzu Viktoriya davridagi mashhur mojaro edi, “Baxtli yakun” yovuzlikka qarshi kurashda yaxshilar gʻalaba qozonadi.

“Buyuk umidlar” (Great expectations) asarida oʻziga va dunyoga Pip nomi bilan yaxshi tanilgan Filipp Pirripning oʻsishi va rivojlanishi hikoya qilinadi. Pip “Buyuk umidlar”ning eng muhim qahramoni: u ham harakatlari bilan romanning asosiy syujetini tashkil etuvchi qahramon, ham fikrlari va munosabati bilan oʻquvchining voqealar haqidagi idrokini shakllantiradigan hikoyachi hisoblanadi. Pipning xarakterini tushunish, ehtimol, Buyuk umidlarni tushunishdagi eng muhim qadamdir.

Dikkens bobning boshida oʻlim mavzusini ochadi. Ikkinchi xatboshida u Pipning ota-onasining qabr toshlarini eslatib oʻtadi:

*“I gave Pirrip as my fathers family name on the authority of histombstone”.*³

Bu bizga Pipning erta yoshida oʻlimni boshdan kechirganligi haqida xabar beradi. U cherkov hovlisini va uning atrofidagi yerni tasvirlab, oʻlim va umumiy salbiy mavzuni davom ettiradi.

Pip aytadiki,

*“My most vivid and broad impression of the identity of things, seems to have been gained on a memorable raw afternoon towards evening.”*⁴

³ Charlz Dickens, Great Expectations, Darlion Yayinlari.-2021. P-5

⁴ Charlz Dickens, Great Expectations, Darlion Yayinlari.-2021. P-6

“Yonqin” so‘zi bu tushdan keyin uning xotirasida aniq saqlanib qolgan va unutilgan va ongida unchalik aniq bo‘lmagan boshqa narsalardan farqli o‘laroq taassurot yaratish uchun ishlatiladi. Uning “taassurot” iborasini va esda qolarli so‘zlarni qo‘llashi ham uning xotirasida ta’sirlanganligini ko‘rsatadi - aniq bir narsa sodir bo‘ldi. Peshindan keyin “xom” deb ta’riflanadi, bu sovuq, shamol, qish, xira og‘riq va quyosh yo‘qligini anglatadi.

Pip joylashgan joy cherkov hovlisini Charlz Dikpens qorong‘i va qichitqi o‘tlar bilan o‘sgan deb ta’riflaydi. Qichitqi o‘tlar salbiy ob’ektlar sifatida qaralganda, u xira va rangsiz joyni yaratish uchun salbiy tildan foydalanadi. O‘lim mavzusi “o‘lik va ko‘milgan” so‘zlari bilan tugashi bilan ushbu jumlaning oxirida yana paydo bo‘ladi.

Pip xayolidagi qaroqchi va mahkumning tasvirlarini aralashtirib yuboradi va Charlz Dikpens ham jonlantirishdan foydalanadi:

“as I saw the cattle lifting their heads to gaze after him, I wondered if they thought so too.”⁵
(personification)

Ushbu bob Pip yashaydigan va kitobning qolgan qismida qurilgan rangsiz va qorong‘i dunyo tuyg‘usini taqdim etish orqali kelgusi voqealarni samarali tarzda belgilaydi. Shuningdek, yozuvchining joy va personajlarni tasvirlashda, batafsil tasvirlashda mahoratini ko‘rsatish orqali yozuvchining tildan qanchalik unumli foydalana olish mahorati bilan tanishtiradi.

Keyin Dikpens cherkov hovlisi tashqarisidagi botqoqlikni qorong‘i va tekis deb ta’riflashda davom etadi, bu esa u hech qanday xususiyatsiz ekanligini anglatadi - hech qanday belgi yo‘q, rangsiz va salbiy mavzularni qaytaradi. U shuningdek klassik jumla shakllanishidan foydalanadi ...

Pip o‘z hikoyasini roman voqealari sodir bo‘lganidan ko‘p yillar o‘tib hikoya qilganligi sababli, “Buyuk umidlar”da haqiqatan ham ikkita Pip bor: Hikoyachi Pip va qahramon Pip – voqeani aytib beradigan ovoz va uni ijro etgan shaxs.

Hayotda har bir inson boshqalar va jamiyat ulardan hayotda, keyingi Garvard bitiruvchisi yoki keyingi yangi mashhur odam kutgan narsaga mos kelish uchun kurashadi. Ammo, agar u jamiyatning kutganlariga mos kelishi kerak deb hisoblasa, bu umidlar insonni qiynay boshlaydi. Charlz Dikpensning “Buyuk umidlar” romanida yosh Pip jamiyat va uning sevgisi Estellaning jentlmen bo‘lish bosimini his qiladi. O‘zining ijtimoiy tabaqasida ko‘tarilishga urinib, Pip Londonga ko‘chib o‘tganda oldingi yaxshi axloqini va oila a‘zolarini tark etadi. Har bir qahramonning Pipga intilishlari bor, u hayotda muvaffaqiyat qozonish uchun amalga oshirishi kerak deb hisoblaydi. U, shuningdek, do‘stlari va oilasi uchun umidlar qo‘yadi va ular uning intilishlariga javob bermasa, hafsalasi pir bo‘ladi. Barcha qahramonlarning bosimi va boshqalarga qilgan bosimi Pipning ideallarini pasaytiradi, chunki u hammani mamnun qilishi kerak deb hisoblaydi. Pipga bosim o‘tkazgan bu buyuk umidlar romanning hikoya chizig‘ini va har bir qahramonning rivojlanishini belgilaydi. Shuning uchun Charlz Dikpensning “Buyuk umidlar” romanida sarlavha Pipning o‘zi uchun yashay olmasligiga qarshi kurashi tufayli muhim rol o‘ynaydi, aksincha, unga va boshqalarga qo‘yilgan standartlarga muvofiq yashashga qaratilgan.

Ch.Dikpens ikki Pipni farqlashga katta e‘tibor beradi, hikoyachi Pipning ovozigga ijobiylik va yetuklikni singdirsa, qahramon Pip orqali esa sodir bo‘layotgan voqealarga qanday munosabatda bo‘lishini tushuntiradi. Bu yerda hikoyachi Pip o‘zining yoshligini muloyimlik bilan kinoya tarzida yoritib, kitobxonga uning ko‘zlari bilan voqeani ko‘rish va his qilish imkonini beradi. Pipning katta umidlari bor. Romanning boshida Pip Djodan otalik siymosi bo‘lishini kutadi va uni Jou xonim va Pipdan “[uning] yuragida Joga qarashidan” himoya qiladi. Jou va Pip do‘stlar va bir-birlariga tayanib, o‘zlarining uy hayotida omon qolishlari uchun Jou xonim "to‘qnash kelganida" bir-birlarini

⁵ Charlz Dickens, Great Expectations, Darlion Yayinlari.-2021. P-57

ogohlantiradilar. Biroq, Pip xayrixoh va pulni olgandan so'ng, u Joning o'zidan boshqa odam bo'lishini kutadi.

Pip uchun umidlar - bu omad va janob bo'lish istagi, u o'zining shaxsiy o'qituvchisi Bididi bilan suhbatlashmoqda:

*"I want to be a gentleman on her account"*⁶

Estella, Pipga nisbatan achchiq munosabatda bo'lsa ham, uning nuqtai nazarini o'zgartiradi, natijada u janob bo'lishni xohlaydi. Uning janob bo'lishdagi yondashuvi temirchi bo'lgan qaynog'iga shogird bo'lib bormoqda. Uning kutishlarining dastlabki bosqichi Miss Havishamning advokati janob Jaggerdan. Advokat ataylab Pipga xabar beradi:

*"that he will come into a handsome property...be brought up as a young gentleman"*⁷

Janob Jaggerdni eshitib, Pip ham hayratda, ham hayajonda edi, chunki u shunday maqomga intilgan edi. Janob Jagger Pipning katta boyligi va ahamiyati haqida gapirganda, u avtomatik ravishda o'zining xayrixohligini miss Havisham deb hisobladi. Uning birinchi umidida Pip janob Pocket tomonidan professional ta'lim olishi kerak.

Qahramon sifatida Pipning ikkita eng muhim xususiyati uning yetuk, romantik idealligi va tug'ma pok vijdonidir. Bir tomondan, Pip o'zini yaxshilashga va har qanday mumkin bo'lgan xoh ta'lim, xoh axloqiy, xoh ijtimoiy jihatdan yutuqlarga erishmoqchi bo'ladi. Sozlovchi Pip o'zining o'tmishdagi harakatlarini juda qattiq tanqid qiladi, kamdan-kam hollarda yaxshi ishlari uchun o'zini-o'zi ruhlantiradi, lekin yomonliklari uchun o'zini jahl bilan qoralaydi. Qahramon sifatida Pipning idealizmi ko'pincha uni dunyoni juda tor idrok etishga, yuzaki qadriyatlarga asoslangan vaziyatlarni haddan tashqari soddalashtirishga moyilligi uni o'ziga g'amxo'rlik qiladigan insonlarga nisbatan yomon munosabatda bo'lishiga olib keladi. Misol uchun, Pip jentlmenga aylanganda, u darhol jentlmen harakat qilishi kerak, deb o'ylagandek harakat qila boshlaydi, bu esa uni Jo va Biddiga bema'ni va sovuqqon munosabatda bo'lishiga olib keladi.

Boshqa tomondan, Pip qalbida juda saxiy va hamdard yigirligini kitob davomida uning ko'plab mehribonlik harakatlarida (Magvitchga yordam berish, Gerbertning biznesga kirish yo'lini yashirin ravishda sotib olish va h.k.) va uning asosiy muhabbatida ko'rish mumkin. Pipning romandagi asosiy rivojlanish yo'nalishi uning tug'ma mehr va vijdon tuyg'usini hamma narsadan ustun qo'yishni xohlashidan bilib olish mumkin.

Miss Havisham va Estella bilan uchrashganidan ko'p o'tmay, Pipning rivojlanish istagi uning asosiy yaxshiliklariga soya soladi. O'zining sirli boyligini qo'lga kiritgach, uning idealistik istaklari oqlanganga o'xshaydi va u o'zini-o'zi bekorchilik hayotiga yetaklaydi.

"Great expectations" asarida temirchi Jo Garger uning akasini "qo'lda" tarbiyalaganidan noliydigan, undan norozi va g'azablangan singlisidan ko'ra o'zining yosh yetim qaynukasi Pipga ko'proq mehr berib, g'amxo'rlik qiladi. Jou Pipga otaday g'amxo'rlik qiladi, ammo Pipni o'z boyligidan foyda oluvchi sifatida tanlaydi va qochoq mahbus unga maxsus hujjatni bir marta olib kelish uchun "katta umidlar" va'da qiladi.

1. Dikkins qahramonlari ko'plab tanqidlarga qaramasdan o'ziga xos xususiyatlari bilan ajralib turadi va esda qoladi. Yozuvchi qahramonlari noyob iste'dodga ega shaxs bo'lgani sabab butun dunyo kitobxonlari qiziqishiga muyassar. Istalgan bir kitobxondan Charls Dikkins haqida savol so'ralsa, ular albatta, yozuvchi asaridagi qahramonlarining bir nechtasini sanab bera olishadi, chunki Charlz Dikkins tasvir usuli ko'plab o'quvchilarga ta'sir o'tkazmay qolmaydi. Uning ijodida qahramonlar tabiati ularning nutqi bilangina emas, balki hissiyotlari, qarashlari, ichki kechinmalari orqali tasvirlab beriladi.

⁶ Charlz Dickens, Great Expectations, Darlion Yayinlari.-2021. P-117

⁷ Charlz Dickens, Great Expectations, Darlion Yayinlari.-2021. P-125

Tanqidchilarning ba'zi qarashlaridan farqli o'laroq, Ch.Dikkens g'ayrioddiy xarakterlash texnikasiga ega ijodkordir, aks holda, kitobxon-o'quvchilar uning barcha qahramonlarini allaqachon unutgan bo'lar edi.

Shunday qilib, Charlz Dikkens ingliz adabiyotida o'zining noyob asarlari orqali hozirgacha ham o'quvchilarni qalbidan joy olayotgan yozuvchidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Brook, G. L. The Language of Dickens. London: Andre Deutsch. Collins, Phillip. (1962). Dickens and Crime. London: Macmillan. (Ref:1964) Dickens, Charles. Bleak House, London: Penguin. (ref:1971 and abbreviated as BH). -1970
2. Dickens, Charles. Hard Times, London: Longman. (ref:1973 and abbreviated as HT)
3. Dickens, Charles. Great Expectations, London: Longman. (ref:1975 and abbreviated as GE)
4. Dickens, Charles. Oliver Twist , London: Penguin Books. (ref:1985 and abbreviated as OT)
5. Ford, George H. The Poet and the Critics of Probability. Dickens: a Collection of Critical Essays.-1967
6. Ghent, Dorothy Van. The Dickens World: a View from Todger's Dickens. Dickens: a Collection of Critical Essays. Martin Price. (Ed.) Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall. -1967
7. James, Henry. Selected Literary Criticism. Morris Saphira. (Ed.) Cambridge: Cambridge University Press. -1981
8. Leavis, F. R. and Q. D. Leavis. Dickens the Novelist. Harmondsworth: Penguin Books. -1970
9. Leech, N. Geoffrey and Michael Short. Style in Fiction. London: Longman. -1981
10. Lucas, Gyôrgy. The Meaning of Contemporary Realism. (Çağdaş Gerçekçiliğin Anlamı. Cevat Çapan. (trans.). İstanbul: Payel Yayınevi.) -1984